

Порівняльне літературознавство

Юрій Барабаш

КАРПАТСЬКИЙ ВУЗОЛ: ДО ПРОБЛЕМИ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОГРАНИЧЧЯ (Леопольд фон Захер-Мазох, Станіслав Вінценз)

Феномен “карпатського вузла” – австро-польсько-українського літературного прикордоння репрезентований у статті творчістю Леопольда фон Захер-Мазоха та Станіслава Вінценза. Народженням, вихованням, долею, творчими інтересами пов’язані з Галичиною-Гуцульщиною, обидва письменники, австрійський і польський, присвятили значну частину створеного ними (Вінценз – найсуттєвіше з доробку) природі, людям, історії, культурі цього краю.

Ключові слова: людина пограниччя, Чеслав Мілош, діалог, мова, фольклор, етнографія, міф, епос, етнічний тип, ідентичність, толерантність.

Yuriy Barabash. The Carpathian junction: on ethnocultural borderlines (Leopold von Sacher-Masoch, Stanislaw Vincenz)

In the paper, the phenomenon of the so called “Carpathian junction”, that is, of Austrian-Polish-Ukrainian literary frontier, is analyzed on the basis of Leopold von Sacher-Masoch’s and Stanislaw Vincenz’s works. Deeply rooted in the culture of Galicia and Hutsul region through their place of birth, education, biography and the focal points of their writing, the Austrian and the Polish writer depicted the nature, the population, the history and the culture of this region in many of their texts, which, especially in case of Vincenz, make out the most important part of their literary heritage.

Key words: the man of frontier, Czeslaw Milosz, dialog, language, folklore, ethnography, myth, epos, ethnic type, identity, tolerance.

У грудні 2011 року в Харківському університеті ім. Василя Каразіна в рамках міжнародного проекту “Уроки Мілоша для України” пройшла дискусія “Прикордоння – зона великих ересей?”, третя після подібних зібрань у Львові та Дніпропетровську. Модератором харківської дискусії (як і попередніх) був львівський професор-історик Ярослав Грицак, а учасником, поряд з іншими польськими та українськими інтелектуалами, – польський поет, есеїст, культурний діяч Кшиштоф Чижевський, засновник і очільник Центру “Прикордоння мистецтв, культур, народів” у місті Сейни (Польща). Так прокреслюється зв’язок поміж Галичиною (Львів) – українсько-польським прикордонням, через Степ (Дніпропетровськ) – історичним порубіжжям поміж землеробською цивілізацією та Диким Полем, і Слобожанщиною (Харків) – прикордонням українсько-російським. Сполучною ланкою та ключовою постаттю всього проекту став польський поет, лауреат Нобелівської премії Чеслав Мілош.

Чому саме Мілош?

Тому, що він був типовою, сказати би, класичною “людиною пограниччя” – польського, центрально- та східноєвропейського, загальноєвропейського. Сама ідея, сам концепт пограниччя (порубіжжя / прикордоння / помежів’я)¹ не

¹ Названі чотири поняття близькі, але не тотожні. Для третього й четвертого домінують є, відповідно, геополітична та локально “місцева” конотації, у першому ж акцентуються передовсім аспекти духовного, соціоморального плану – етнічний, культурний, релігійний.

могли б, здається, утілитися повніше та виразніше, ніж утілилися в біографії, особистості й творчості Мілоша. Народженням і вихованням закорінений у польсько-литовському ґрунті, довічний вільнянин, патріот Вільна, цього, за його словами, дивного міста “змішаних зон, що накладалися одна на одну”, – “ні тобі Польща, ані не-Польща, ні тобі Литва, ані тобі не-Литва” [7, 33], Мілош, за свідченням Кшиштофа Чижевського, котрий добре його знав, убачав суть і сенс своєї діяльності у створенні “з’єднувальної тканини” поміж “ідентичностями” [див.: 6].

(Тут зробимо “крок убік”.

Мілош – ключова постать книжки Чижевського “Лінія повернення” [див.: 11; також: 12]. Цього досить, щоб у “мілошевському” контексті сказати про цю книжку кілька слів. Її зміст прямо суголосний нашій темі.

Поняття “діалог” Чижевський не випадково подає в однині, хоча розповідає про багато своїх зустрічей і розмов – тобто діалогів – з Мілошем, це емпіричний рівень; він коментує Мілошеві тексти, розмісли (такий, приміром, як “дискурс Вільнюса”), і ці коментарі – так само своєрідні діалоги, так би мовити, заочні, на рівні метафоричному. Та головний діалог автора з Мілошем, діалог, який визначає сенс усієї книжки, відбувається не на “рівнях”, а в багатовимірній інтелектуальній простороні. Суть не в номінативній присутності чи відсутності “живого” Мілоша, важить загальний парадигмальний мотив духовного пограниччя, має значення ідея діалогу з Іншим як базового принципу, як необхідної передумови усвідомлення (людьми, спільнотами, народами) власної ідентичності.

Ось чому й ті розділи книжки, де немає ні спогадів про розмови з Мілошем, ні посилань на його праці, ні бодай згадки ймення, – і ті розділи сприймаються як органічні компоненти широкого Діалогу-Полілогу, до якого слідом за двома головними учасниками долучається ціла шерега знакових постатей, котрі своїми біографіями, долями, творчістю маркують ту чи ту зону (пункт, вузол, регіон) прикордоння / помежів’я / пограниччя – геополітичного, етнокультурного: Леопольд Мазох, Йозеф Рот і Галичина, Пауль Целан і Чернівці, Бруно Шульц і Дрогобич, Драго Янчар і Словенія...

*До Мілоша так чи так сходяться (чи походять від нього – можна й так сказати) ті домінуючі ідеї та тези, що формують концепцію прикордоння / помежів’я / пограниччя, якою вона постає в книжці Кшиштофа Чижевського, виступають як її сенсові компоненти. Деякі з них достатньою мірою досліджені в європейській літературній лімології (лат. *limes* – кордон), як, скажімо, теорія діалогу, і Чижевському вдається лише внести – що, утім, не так і мало – в ці рамки свої акценти, маловідомий фактичний матеріал.*

Однак є й нові аспекти, політично та соціально актуалізовані. Такий, до прикладу, мотив провінції, цього, як каже Чижевський, “осередку прикордоння”, з її неповторним соціо- та етнокультурним ландшафтом, мотив, що кореспондує з характерною для сьогоденного дня чимдалі відчутнішою фантазмагоричністю світового процесу “глобалізації – глокалізації”. Або пов’язана з темою вигнання, еміграції проблема “сакралізації коріння”, збереження на чужині свого Вітебська, Дубліна, Вільна та своєї мови (опозиція Мілош – Бродський). Або тема, яка дискутується останнім часом в європейських інтелектуальних колах: Центральна та Центрально-Східна Європа як регіон з високою мірою насиченості “реаліями прикордоння” – як традиційно-історичними, так і новими, що народжуються вже в нашу добу.

Тема Центральної Європи виводить Чижевського на роздуми про “свої Сейни”, про перспективи входження (чи, точніше, повернення) цього невеликого польського міста на польсько-литовському прикордонні в загальноєвропейський культурний контекст, на мейнстрім. Центр “Прикордоння мистецтв, культур, народів” у Сейнах, що його створив і очолює Чижевський, діє від початку 90-х, і діє, судячи із широкого європейського резонансу, цікаво та ефективно. Книжка “Лінія повернення” – це й осмислення зробленого, і певною мірою програма на майбутнє.

Я розумію організаторів згаданого в мотто міжнародного проекту “Уроки Мілоша для України”, які запросили для участі в дискусіях Кшиштофа Чижевського: *справді, якщо не він, то хто?*).

Ідемо далі.

Так, Мілош розумів пограниччя не як механічну суму, або мозаїку, або конгломерат ідентичностей, а як унікальну історичну та культурну цілісність, що складається у процесі взаємодії, взаємовпливу, діалогу (полілогу). Мілош, який усвідомлював себе духовним спадкоємцем і громадянином Великого князівства Литовського, був виразником польського національного духу, “поетом польської мови” й водночас “сином Європи”, речником і пропагандистом європейської ідеї.

Книжка “Родинна Європа”, значною мірою автобіографічна, дає уявлення про те, наскільки Мілошеві близький ментально та духовно “маленький західний півострів євразійського континенту”, радше, якщо дозволити собі перефразувати мілошевську метафору, “східний півострів західної Європи” – так би мовити, “Схід Заходу”. А в цій зоні з характерним для неї, за визначенням молодшого Мілошева сучасника Мілана Кундери, “максимумом різноманіття на мінімумі простору” Мілош осібно вирізняв Галичину¹. Один з “уроків Мілоша” – його “урок Галичини”, і полягає він в усвідомленні креативної природи цього краю та його значущості як перехрестя Центрально-Східної Європи, її “нервового вузла”, унікального етнокультурного, зокрема літературного, “локуса пограниччя” – австрійсько-польсько-українського (з різною мірою домішок елементів єврейського, угорського, румунського, циганського, словацького).

У літературному процесі Європи другої половини XIX – першої половини XX ст., зокрема в його центрально-східному сегменті, сформувалася досить виразна течія, репрезентована шерегою письменників, які, з одного боку, вписувалися в давню європейську традицію рецепції України (пунктир: Гійом де Боплан – Байрон – романтики польської “української школи” – Рільке), із другого – посіли в контексті цієї традиції осібне місце. Осібність ця визначалася тим, що своїм походженням, біографією, пам’яттю, рисами менталітету, у кінцевому рахунку, творчістю вони були тією чи тією мірою зв’язані з отим “західним півостровом” України, або просто Західною Україною (у широкому сенсі, не вповні точному, але узвичаєному в практиці).

Коло імен, які можуть бути названі під цим оглядом, не надто широке, проте досить репрезентативне; із їхнього числа мою увагу привертають наразі два: в австрійській літературі – Леопольд фон Захер-Мазох, у польській – Станіслав Вінценз. Ідеться про діалог цих письменників з Україною, діалог у кожному з випадків глибоко особистісний, такий, що відбиває неповторність індивідуальної біографії, творчої долі та особливостей творчої вдачі, і разом із тим про діалог як типологічно знаковий феномен східноєвропейського

¹ Топонім “Галичина” тепер уживають і російські дослідники, вважаючи його повнішим і точнішим, ніж “Галіція” [див.: 8, 5].

літературного пограниччя, однієї зі складових загальноєвропейського полілогу культур¹.

Леопольд фон Захер-Мазох: “У нас у Галичині...”

Називаю це ім'я першим, вважаючи це виправданим хоча б уже з огляду на хронологічний момент: життя і творчість Леопольда фон Захер-Мазоха цілком укладаються в рамці XIX ст. (1836–1895), тоді як Станіслав Вінценз належить уже століттю двадцятому. Та головне тут – усе ж не хронологія. Головне те, що Захер-Мазох був *першим*, хто ввів у європейську літературну, суспільну та читацьку свідомість тему Галичини-України (для Захер-Мазоха ці поняття тотожні), її мотиви, образи, хто відкрив Європі раніше не відомий їй світ, сповнений екзотики й таємничості, дивовижного розмаїття природних умов, людських облич, етнічних особливостей, культурних традицій, народних звичаїв. Красномовним є вжите Захер-Мазохом словосполучення “у нас у Галичині...”: погодьмося, що так може сказати лише той, хто відчуває свою глибоку, органічну причетність до цього краю. Причетність біографічну та духовну.

Утім суто зовнішня канва біографії Захер-Мазоха під цим оглядом не видається такою вже виразною та ефектною. Галичина, Лемберг-Львів, де майбутній письменник народився в родині значного австрійського урядовця, начальника поліції Королівства Галичини та Лодомерії², залишався місцем його мешкання до дванадцяти років. Батьки переїхали в інший регіон імперії, до Праги, потім до Грацу, далі протягом життя були інші міста Австро-Угорщини та Німеччини. Чи повертався він коли-небудь на землю свого дитинства? Є версія, за якою Захер-Мазоха 1860 р. було запрошено до Львівського університету на посаду професора історії, проте поки що не оприлюднено документів або хоча б потверджень свідками самого факту запрошення, поготів – факту його прийняття. Тож зрозуміло, що версія викликає сумнів, хоча поспішати з висновком не будемо, до цього питання ще повернемося.

Часом висловлюються (щоправда, із застереженнями, в умовний спосіб) припущення, що українські аспірації Захер-Мазоха були закодовані на генетичному рівні, у несвідомості, у начебто українському корінні його матері, Кароліни Шарлотти, нібито її дівоче прізвище Мазох “скоріш за все” (?) українського походження; у такому разі, звичайно, виходить, що й походження її батька, діда письменника, Франца фон Мазоха, ректора Львівського університету, “могло бути” (?) українським [див.: 3]. Визнати цю версію переконливою заважає знову ж таки відсутність документальних потверджень, але не тільки це; заважає префікс “фон”, який чітко вказує на родові німецьке дворянство, а також дворянський титул “Ritter” (рицар) у повному прізвищі Захер-Мазоха, напевно, успадкований, разом з “фоном”, від діда.

Отже, ні вельми проблематичне фізичне повернення на малу батьківщину, ні позірні національна генетична пам'ять не засвідчують і не пояснюють *біографічну* причетність Захер-Мазоха до галицької землі. Інша справа – причетність *духовна*, це відчуття в письменника не слабшало з роками,

¹ Основоположне значення для методологічної та літературно-історичної розробки двоєдиного концепту “діалог – пограниччя” (у західній термінології Border Studies) як ключового у проблематиці філософії та поетики культури мають ідеї М. Бахтіна та Ю. Лотмана. Назву також двотомник “Кануни та рубежі: типи пограничних епох – типи пограничної свідомості” (М., 2002), матеріали проведеної в ІМЛІ РАН конференції “Цивілізаційно-культурне пограниччя як генератор становлення світової культури / літератури” (М., 2012), праці московського вченого В. Біблера та інших учасників створеного ним свого часу семінару “Архе”.

² Королівство Галичини та Лодомерії – адміністративна одиниця на східних землях (Галичина й Мала Польща) Габсбурзької монархії, створена наприкінці XVIII ст., після розділу Польщі, проіснувала до 1918 р. Лодомерія – латинізована назва Володимира, столиці Галицько-Волинського князівства, розташованого на цих землях у XIII–XIV ст.

навпаки, міцнішало, і саме воно стимулювало активний інтерес до культури, мови, етнографії, соціальних та етнічних стосунків, людських долі і характерів Галичини, інтерес, що його постійно живила пам'ять дитинства, яка не тьмянішала, не відсувалася на задній план. Її “силове поле” зберігало картини мальовничих старовинних Винників, куди батьки відправляли зі Львова хворобливого хлопчика на літні місяці й де він перебував у строкатому, багатомовному хлопчачому середовищі, поміж дітьми польських шляхтичів, українських селян, єврейських крамарів, німецьких колоністів¹. А центральною постаттю цих літ і цього багатобарвного світу була годувальниця Гандзя. Вона не тільки доглядала панича, піклувалася про його здоров'я, вона ввела його у світ української мови, гуцульської говірки, пісень, казок, легенд, і це на все життя залишило слід у серці та свідомості, визначило формування у творчості цілого “галицького” струменя, стало імпульсом до створення узагальненого й разом не позбавленого живої конкретики образу карпатського краю². Анна-Галя Горбач слушно зауважувала в розвідці про Захер-Мазоха, що саме “галицькій Ганнусі” він зобов'язаний своєю “слов'янською” душею” [див.: 5], у повсякденному спілкуванні з нею, у вільних умовах літніх винниківських вакацій у майбутнього письменника формувалося сприйняття середовища як душевно близького, свого. Це відчуття близькості Захер-Мазох зберіг на довгі роки, іноді (наприклад, у листуванні) воно знаходило вияв у суто емоційних і, гадаю, радше метафоричних, ніж вірогідних визнаннях себе “русином”, “українцем”. У галицькому дитинстві криються витoki українських фольклорних образів та мовних українізмів, які щедро розсіпані на сторінках творів Захер-Мазоха про Галичину, хоча навряд чи є підстави говорити про українську як про його буцімто “першу мову”.

За обсягом галицький струмінь посідає не надто значне місце в доробку Захер-Мазоха, широкому читачеві нині він майже не відомий. До того ж слід мати на увазі, що через високий ступінь насиченості багатьох творів еротичними, почасти психопатологічними, мотивами, а щодо деяких, написаних для заробітку, текстів, то майже порнографічними елементами, цей доробок у різні часи притягав увагу (і то доволі пильну) не так пересічного читача, як психоаналітиків (Зіґмунд Фройд, Саша Нахт – французький психоаналітик румунського походження) та деяких філософів, зацікавлених цією проблематикою (Жіль Дельоз). Віденський психопатолог Ріхард фон Крафт-Ебінґ іще за життя письменника ввів у науковий обіг для означення певного типу збочень термін “мазохізм”, який набув поширення, з ним і до сьогодні в масовій свідомості асоціюється, з правилами, щоб не сказати – найчастіше, ім'я Захер-Мазоха (цей аспект його творчості в цій статті спеціально не розглядається).

Разом з тим знавці й поціновувачі літератури в Європі вже за життя письменника доброзичливо відгукувалися про його галицькі твори, відзначаючи уважне та зацікавлене ставлення австрійського автора до чужонаціонального матеріалу, називаючи його “старонімецьким співцем Галичини”, ба навіть

¹ Німецьку мову він чув і вдома, хоча в родині послуговувалися переважно польською та французькою; майбутньою основною мовою своєї творчості, німецькою, Захер-Мазох оволодів уже пізніше, у Празі, навчаючись у гімназії та в університеті, потім у Граці, де почалася його наукова й літературна діяльність.

² Такої конкретики, такого щирого, трепетного почуття, забарвленого особистими враженнями та спогадами, які притаманні творам про Галичину, ми не знаходимо в “російському” циклі Захер-Мазоха. Твори про містичні російські секти (“Мардона” [в ориг.: “Die Gottesmutter” – “Мати Божа”], “Губительниця душ” [в ориг.: “Die Seelenfängerin” – “Довителька душ”]), квазіісторична белетристика з часів царювання Єлизавети Петрівни та Єкатеріни II (“Дочь Петра Великого”, “Женщина-султан”, “Амур с капральской тростью”, “Новеллы русского двора”), “Варвара Погодина” – “очерк русских нравов”, ще “роман из русского быта” – “Змия в раю”, новела “Только мёртвые не возвращаются” – рефлексії на сюжет “Капітанської дочки” Пушкіна та ін. Свого часу ці твори приваблювали європейського читача російською екзотикою, деякі й сьогодні видаються в Росії, але їхня пізнавальна та естетична вартісність вельми невелика.

“галицьким письменником”. В Україні, передовсім, природно, у Галичині, твори Захер-Мазоха галицького циклу в останню чверть ХІХ ст. були досить широко відомі, у 70-ті – 90-ті роки в різних галицьких видавництвах і періодичних виданнях (“Зоря”, “Діло”, “Бесіда”, “Галичанин” та ін.) побачили світ “Галицькі оповідання”, “Єврейські оповідання”, “Польські єврейські оповідання” Захер-Мазоха, роман “Новий Йов”, уривок з повісті “Бал руських вихованців”, ціла низка окремо оприлюднених оповідань. Українська суспільна та літературна думка сприйняла цю частину доробку Захер-Мазоха з особною увагою та вдячністю, цінуючи те, що він, як писав 1880 р. в часопису “Зоря” львівський журналіст Левко Сапогівський, “перший з чужинців звеличив наш народ з такою любов’ю, якої тяжко навіть межі нашими авторами знайти”. За советських часів письменника Захер-Мазоха, річ ясна, “не існувало”, він прийшов на постсоветське українське літературне поле після 1991 р.; за минулий проміжок часу у видавництвах, періодиці та інтернет-мережах оприлюднено чимало кількості його творів, переважно з галицького корпусу, найповніше й найґрунтовніше укладеним є на цей час видані 1999 р. у Львові “Вибрані твори”¹.

Повернуся до словосполучення “у нас у Галичині...” – знаковому, як уже було зазначено, для галицьких текстів Захер-Мазоха. У ньому вловлюється певна імперсько-австрійська відтінь, але є й інша, семантично важливіша, на мій погляд, конотація. Сказане наче мимохідь, природно і звично, це “у нас” багато важить і багато промовляє. У кореляції з близькими за стилістичною функцією формами (“ми”, “наше”, “тут”) воно маркує підкреслено особистісний, зацікавлено-суб’єктивний характер сприйняття. Найвиразніше ця риса виявляється в різних формах присутності авторського “Я”, у практично винятковому превалюванні оповіді від першої особи. Як парадигмальний виступає образ персонажа, що виконує функцію оповідача або ретранслятора оповіді іншого персонажа, “чужого слова”.

Вимальовуються дві іпостасі цього образу. З однією ми знайомимося у вступній частині нарису “Жіночі образки в Галичині”, присвяченій ярмарку в Коломиї. Картина, вочевидь, кореспондує з хрестоматійним описом ярмарку в Сорочинцях, паралель, акцентована в тому ж нарисі посиланням автора на Гоголя (ім’я Гоголя, “російського Мольєра”, згадано також у повісті “Венера в хутрі”). Своє бачення ярмарку автор нарису віддає опосередковано, через образ оповідача – старожила, що йому якраз і належить вираз “у нас у Галичині...”. Знавець і патріот цих місць, він охоче й зі щирим захопленням, у розкутій, довірливо-розмовній інтонації вводить читача в атмосферу ярмарку, відтворює деталі картини, подробиці, відтінки, специфічний ярмарковий “дух”. “Якщо комусь захочеться створити невеличкий образ Галичини, то нехай поїде на ярмарок, до Коломиї. Там він опиниться на форумі давньої римської колонії². Серед штовханини ґендлярів, які пропонують, купують, сновигають туди й сюди, він побачить, як перед ним пропливає в розмаїтих обличчях дивовижна країна”.

¹ Інтерес до спадщини Захер-Мазоха виявляється нині в найрізноманітніших формах, жанрах та в різних країнах, чимало подібного роду прикладів легком знайдемо в інтернеті: балет-феєрія за мотивами повісті “Венера в хутрі” на сцені Оперної студії Київської консерваторії, під тією ж назвою – “сексуальна, провокаційна, весела” інсценізація Девіда Вайза на сценах Бродвея й Чикаго, фільм Романа Поланського, показаний на Каннському фестивалі, пісні в репертуарі відомих американських рок-груп The Velvet Underground, Nirvana та The Melvins. Часом ім’я Захер-Мазоха стає часткою культурного, а то й навколокультурного “бренда” (у Львові – “Фонд Мазоха”, який працює в дусі “мистецтва взаємостосунків” Ніколя Бурріо, там-таки відкрито “Мазох-кафе” з не позбавленим соромітності пам’ятником письменникові та з відповідним інтер’єром).

² Захер-Мазох тут посилається на одну з поширених версій, яка тлумачить (утім не надто переконливо) назву “Коломия”, пов’язуючи її з латинським словом “colonia”; цю версію Захер-Мазох наводить також у примітці до повісті “Дон Жуан з Коломиї”.

У строкатому ярмарковому натовпі вирізняється “галерея жіночих портретів, порівняно з якою галерея короля Людвіга лише збірка потвор”¹. “Роздивися навколо себе у штовханині!.. – закликає оповідач. – Поглянь – ось у легкій бричці їде струнка худорлява полька з гордою сарматською голівкою². А може тебе більше привабить меланхолійна краса і замріяні очі малоросіянки? У неї козацька кров і гарненькі ніжки у сап’янових чобітках!.. А ця черкеска! Це не маленька гаремна квітка, це дика донька Карпат, козуля з галицьких народних пісень – гуцулка... Глянь в інший бік. Хіба ти в Кампаньї? Та ні, ти на одному із східногалицьких базарів. Але звідки ж римлянка? А ось ще одна. Це не римлянка, але донька Риму – раса збереглася”³.

Поступово оповідь перетікає з рівня оповідача-персонажа на рівень оповідача-автора, або, точніше сказати, обидва голоси зливаються. Це значно посилює особистісне начало, описові характеристики тепер перемережуються авторськими відступами узагальненого плану: “Між Доном і Карпатами живуть вроджені демократи, ні візантійський імператор, ні варяги, ніякий король Польщі, ніякий цар не зламали їхнього духу, не підкорили їхньої свідомости. Вони завжди готові змінити плуг на спис, живуть маленькими республіканськими громадами, як рівні з рівними, для східних слов’ян – паростки майбутнього, паростки свободи...”.

Частіше зустрічається в Захер-Мазоха другий тип оповідача – це свідок й один з безпосередніх учасників подій, що описуються, прямий *alter ego* автора. Він знає та щиро любить Галичину, з якою, можемо судити, пов’язаний долею, він не втомлюється подорожувати цим краєм, найвіддаленішими його куточками, захоплюється природою та людьми, цікавиться минулим і сучасним краєм, фольклором, звичаями, етнографією і прагне поділитися з читачем своїми знаннями, спостереженнями, враженнями в нарисах, в історичних та етнографічних начерках, у коментарях до текстів. Іноді він веде оповідь від свого імені, іншим разом надає слово цікавій людині, обертаючись – і читача обертаючи – в уважного і вдячного слухача.

Яскрава домінанта й наскрізний лейтмотив у спектрі вражень та емоцій персонажа-оповідача – ландшафтні картини. Ось лише кілька замальовок зимових галицьких пейзажів, як виглядає, особливо близьких серцю письменника, суголосних його світовідчуттю та світосприйманню, його картині світу. “...Погідний зимовий ранок, сповнений блиску та гри золотих сонячних зайчиків на вкutanій снігом землі”, “попелясто-сірі тумани”, що виклубочуються з гірських яруг та ущелин, гілля ялин виглядають з-під снігу, “наче руки з білої шуби”, крижані бурульки на солом’яних дахах селянських хат (“Мертві ненаситні”)... Схожа на океан, “безмежна та сумовито-монотонна” засніжена східногалицька рівнина, струмок, жеботіння якого стихло глибоко під кригою, “бездонна самотність, німота” зимової ночі (“Прогулянка на санях”)... “Гостроверхі гори, укутані білим снігом, який святково мерехтить на сонці, чітко вимальовуються на тлі безхмарного прозорого неба” (“Опришок”)...

Пейзаж Захер-Мазоха, пише у своїй змістовній післямові до “Вибраних творів” Лариса Цибенко, “як відтворення естетичного споглядання природи в рефлексіях відношення між суб’єктом і світом творить <...> обрамлення дії, наповнює місце її розгортання неповторною аурую” [10, 372]. Важлива також

¹ Захер-Мазох має на увазі знамениту мюнхенську “Галерею красунь” Людвіга I, короля Баварського (1786–1868), що складалася з портретів найчарівніших, на смак короля, жінок Європи.

² Тут відгомін поширеного в польській історіографії та в національній свідомості романтичного міфу, який пов’язував походження шляхти з давніми сарматськими племенами. За легендами, у давній сарматській спільноті домінувала жінка.

³ Ідеться про уродженку “Волощини”, тобто Молдавії (Румунії), остання вважалася спадкоємницею Дакії, що її на рубежі I–II ст. завоювали та романізували римляни.

тут-таки додана дослідницею заввага про те, що проблема не зводиться лише до емоційного чинника, ландшафт у Захер-Мазоха “стає місцем розгортання думки, яка з ним співнароджується, перетворюється на гайдегґерівський “ментальний ландшафт” [10, 372].

Величне мовчання гір, сувора похмурість віковичного лісу, “мовчазна безкінечність” рівнини народжують у письменника розмисли про марність життя, духовну тлінність, про “усміхнені злидні”, що царюють у “людському мурашнику”, у “відглянцованому світі”. Часом подібні розмисли переходять із філософської площини на рівень конкретної історичної та соціальної проблематики (як її потрактує автор): “Сонце вповивало тут (на карпатських вершинах. – Ю. Б.) своїм теплом два світи, Схід та Захід. Ген там втомлена Європа, ветха, немов знищена негодою скеля, яка облуплюється під нашими ногами; недужі народи, наділені усіма можливими болячками, які тягнуть на горбі свій вік та усе своє багатство; там немає нічого, що не було б виміряне, зважене та визначене... А тут юні, молоді й свіжі нації, які щойно підводять голову...” (“Опришок”).

...Я обіцяв повернутися до проблеми біографічних зв'язків Захер-Мазоха з Галичиною після його від'їзду з неї в дитинстві. Як уже було зазначено, відсутність документальних даних і надійних свідчень стосовно повернення письменника на землю свого народження та дитинства, зокрема про гіпотетичне запрошення його 1860 р. до Львівського університету, пригальмовує категоричні судження із цього питання. Є сумніви й сутнісного порядку. 1860-го Захер-Мазох мав лише 24 роки, щоправда, він уже встиг захистити й навіть видати у вигляді монографії докторську дисертацію, присвячену Ґентському повстанню доби Карла V, та все ж, погодьмося, важко собі уявити, щоб зовсім молодий приват-доцент уже мав репутацію визнаного історика, в якому – як у професорі – міг бути зацікавлений один з найстаріших університетів Європи. Усе це змушує з обережністю поставитися до університетської версії, дарма що вона приваблює з погляду мотивації сталого, до того ж вочевидь забарвленого сентиментом, інтересу письменника до України.

Однак, і це треба підкреслити, сказане аж ніяк не скасовує тему відвідин Захер-Мазохом Галичини, лише переводить її в інше річище. Правда, що немає документальних потверджень фактів подібних відвідин¹, але залишається можливість припущень, які ґрунтуються на аналізі опосередкованих ознак, пов'язаних із творчістю. Головна така ознака – те щире, виразно особистісне, сливе інтимне почуття, яке визначає ставлення Захер-Мазоха до Галичини, високу міру осягнення ним специфічних рис ментальності “галицької людини”, її ідентичності. Враження та спогади дитинства, “уроки” народної поезії, отримані від незабутньої Ґандзі, дорогоцінні, як духовне джерело, начало, ґрунт, але важливо звернути увагу на те, що в галицьких описах і рефлексіях Захер-Мазоха немає відтіні “дитячості”, усе, що побачено, відчуте, осмислено, – усе побачено, відчуте, осмислено дорослою, зрілою людиною. Звичайно, можна почерпнути з різних джерел цікаві факти про природу краю, багато чого дізнатися про етнічні типи, відібрати характерні етнографічні деталі, й усе це не пропаде марно, усе так чи так відлуниться у творчості. Та чи можна дистанційно – у часі й просторі – з привабливою вірогідністю художньо відтворити людські обличчя й голоси? Чи можна, не бачивши ландшафту, не перейнявшись ним, передати читачеві відчуття його містичної привабливості,

¹ У кожному разі їх не наведено ні у “Хроніці життя й творчості” (Захер-Мазох Л. Вибрані твори), де 1857 рік позначено як рік подорожі до Галичини, ні у згадуваній статті Анни-Галі Горбач, в якій також є твердження, що письменник у 60-х роках довгий час перебував у Галичині й там, “імовірно, зібрав багаточисний матеріал”.

або, не будши на народному святі, відтворити його живу багатобарвну картину, або нафантазувати цілу галерею національних жіночих типів?

Я не маю на меті вточнення біографії Захер-Мазоха, ймовірно, цьому допоможуть нові дослідження, зокрема архівні. Зостановлююся на цих питаннях тому, що вони, на мій погляд, природно виникають і набувають актуальності в процесі *прочитання* його творів, які так чи так пов'язані з Галичиною. Причін правомірність і важливість цих питань potwierджується при розгляді галицьких текстів письменника не поспіль, а диференційовано.

Такий підхід дає змогу вичленувати з корпусу окремі текстові одиниці або групи (категорії) одиниць, які розрізняються за семантичною значущістю та естетичною органічністю, по-перше, самого “галицького чинника” і, по-друге, за суто особистісною природою пов'язаних з ним авторових рефлексій, їхньої закоріненості в реальному ґрунті естетичного, ментального, етнокультурного пограниччя.

Одну таку групу (свою чергою, до речі, диференційовану) складають твори, де так чи так присутня тема (мотиви, риси, ознаки) Галичини, проте її семантична роль та естетична функція в загальному задумі та в наративі не дуже суттєві. Під цим оглядом назву передовсім повість “Венера у хутрі”¹.

“Венера у хутрі” належить до тієї частини спадщини Захер-Мазоха, яка принесла йому широчезну, значною мірою скандальну, славу й міцно закріпила за ним “мазохістську” репутацію; на тому, наскільки це справедливо, не буду затримуватися. Зазначу лишень, що “Венера у хутрі” не належить до типових і, сказати би, екстремних взірців цього ряду, в повісті немає описів сексуальних перверсій, жорстоких сцен з канчуками як атрибутами “кохання”. Проте вона все ж явно позначена впливом притаманного Захер-Мазоху розуміння кохання як мазохістського рабства в жінки, як мучення, що приносить найвище задоволення. Саме в такому зрізі репрезентовано у формі щоденника розповідь героя про його любовні стосунки з красунею Вандою, в образі якої (він корелює з тиціанівською “Венеурою перед дзеркалом”) привабливість і чарівність поєднуються з підступністю та жорстокістю, що, за переконанням оповідача та слухача (авторське “Я”), від початку закладено в жіночій природі².

А що ж Галичина?

Її прикмети час від часу зустрічаються в тексті. Так, Северин, основний оповідач і разом персонаж історії, поданий автором (цей веде другий план оповіді) як “галицький шляхтич та землевласник”, котрий мешкає десь недалеко від Коломиї, тут-таки, виглядає, відбувається їхня бесіда. Фатальний для Северина роман з Вандою, чарівною вдовою зі Львова, починається на “карпатському курорті”, характерні деталі пейзажу – гори, гірська річка, зелені схили, бук – знакове для Карпат дерево. Цим карпатський мотив вичерпується.

Справа, утім, не в граничній обмеженості рамців галицької теми, головне – її семантична та естетична “нефункціональність”. Северин міг би бути не галицьким шляхтичем, а будь-ким, мазохістська любовна драма могла би розгортатися в якійсь іншій місцевості (вона й переміщується після

¹ Жанр цього та деяких інших творів Захер-Мазоха різні критики визначають по-різному. “Венеру” незрідка називають романом, а “Дон Жуана з Коломиї” характеризують як оповідання. Це відбиває справді притаманну їм розмитість жанрових ознак. Мені видається все ж найбільш наближеним до природи обох творів термін “повість”.

² Дослідники звертають увагу на очевидний зв'язок “Венери у хутрі” з багатим романічним досвідом самого письменника, біографія якого рябіє іменами жінок – дружин та коханок; можна впізнати, зокрема, деталі взаємин Захер-Мазоха з Фанні фон Пістор та шлюбної історії з Аворою фон Рюмелін, в обох випадках підписувалися контракти, які фіксували рабський статус чоловіка й необмежену владу над ним жінки. Не випадково Аврора, котра під впливом чоловіка прилучилася до літературної діяльності, узяла своїм псевдонімом ім'я Ванда фон Дунаєв.

карпатського курорту до Відня та Флоренції), і це ніяк не вплинуло б ні на характери персонажів, ні на сюжетну ситуацію. Введення повісті до галицького циклу Захер-Мазоха, яке стало традиційним у критиці, не можна визнати цілком необґрунтованим, формальні передумови для цього є, але й умовність такого означення так само не можна не визнати.

Під цим оглядом від “Венери” вигідно відрізняється повість “Дон Жуан з Коломиї”¹, що дає змогу зарахувати її до другої категорії галицьких текстів Захер-Мазоха. Властиво, сюжет оповіді про мінливості кохання та подружнього життя (цього разу позбавлений, щоправда, мазохістської складової і не позначений якимись виразними регіональними рисами) – це “мандрівний сюжет”, уповні загальнолюдський за характером, що акцентовано, до речі, посиланням на образ Дон Жуана. При всьому тому тут герой-оповідач, на відміну від Северина, все ж справді типовий галицький шляхтич, якого, за його словами, ніхто не може прийняти за поляка. Цікаво, щоправда, що галичанина в Дон Жуані ми впізнаємо не тільки, ба не стільки за його поведінкою, судженнями, манерами, не за вбранням, що в ньому він нагадує “тих старих і мудрих бояр, які радили раду з Володимиром та Ярославом”, хоча все це як таке виглядає вельми колоритно. Галицьку природу героя “грає” характерно галицький контекст, довкілля та оточення, обстановка й обставини: придорожній шинок, шинкар “друзяка Мошко”, візник-німець із сусіднього села Маріагільф і, головно, сторожа із селян-русинів, яка затримала пана, бо він не мав при собі паспорта, тож у ньому запідозрили чи то якогось емісара, а чи просто поляка... Такі селянські волонтерські загони охороняли села та дороги й були поширеним явищем у сучасній Захер-Мазоху й більш ранній Галичині, що її часто струшували селянські заворушення на соціальному або національному (переважно антипольського характеру) ґрунті.

Згадка про цей епізод повісті перемикає думку до наступної категорії творів Захер-Мазоха, які значно більшою мірою, а то й прямо кореспондують з історією та сучасним письменникові життям Галичини. Одна з них – новели та нариси про події з історії монархії Габсбургів, у їхню наративну тканину природно вплітаються галицькі мотиви. Такі, до прикладу, романи “Одна галицька історія. Рік 1846”, перший (1858), надрукований анонімно, твір Захер-Мазоха, та “Емісар”, присвячені відповідно Краківському повстанню, одним з очільників якого був виходець із Галичини Ян Тиссовський, та березневному Віденському повстанню 1848 р.

Другу групу, як на мене, цікавішу в ракурсі розглядуваної теми, становлять белетристичні та нарисові твори етнографічного й фольклорного змісту. Вони стосуються як історії, так і сучасності, часом витримані в річищі народних легенд і переказів, водночас тісно вплетені в систему соціальних і національних реалій Галичини: напружені стосунки між польською шляхтою та українськими селянами (“Капітулянт”, “Старий каштелян”); заворушення серед селян Галичини напередодні скасування кріпацтва в Австро-Угорщині (1848) і – у цьому контексті – спогади про славнозвісне гайдамацьке повстання на правобережній Україні, так звану Коліївщину (“Старий каштелян”); типовий для цього регіону складний клубок міжнаціональних відносин, зокрема польсько-

¹ “Дон Жуан з Коломиї” – один із найпопулярніших творів Захер-Мазоха. Австрійський письменник і критик Фердинанд Кюрнбергер у своїй передмові до повісті провів паралель між її автором і Тургенєвим та підтримав “слов’янський”, галицький напрямок у творчості письменника. Публікація повісті у Франції принесла авторові європейську популярність й особне визнання в цій країні, що знайшло свій вияв у високій оцінці його творчості з боку Флобера, Золя, Мопассана, Доде, обох Дюма, а також у відзначенні Захер-Мазоха орденом Почесного Легіону. Повість “Дон Жуан з Коломиї” введено до 24-го тому “Der deutsche Novellen-schatz” – зібрання кращих взірців німецької новелістики. Саме успіх “Дон Жуана” ознаменував відмову Захер-Мазоха від академічної кар’єри та перехід до професійної літературної діяльності.

українсько-єврейських (“Польські єврейські оповідання”); образи українських шляхтичів, котрі в Захер-Мазоха зазвичай постають, на відміну від польських, в ідеалізованому освітленні або, в кожному разі, змальовані з очевидною симпатією.

Осібну увагу Захер-Мазох приділяє опришкам¹. У новелі “Опришок Магас” цю тему вирішено в легендарно-романтичному плані, але з органічним уведенням соціальної та національної складових: на тлі картин карпатської природи, віковичного пралісу, гір та ущелин, романтичного кохання героїв розгортається конфлікт поміж “вельможним паном” Адамом Конвіцьким та його кріпаками, що їх він примушує працювати зверх норм, закріплених в імператорському “патенті”. На захист селянських прав виступає опришок Магас, образ якого позначений виразними романтичними рисами: лицарська статура, сталеві м’язи, довге чорне волосся, рушниця – трофей з турецької війни, сокира... І от уже палає панський фольварок...

У романі “Гайдамак” постає не легендарний персонаж, а історична постать ватажка опришків – славного Олекси Довбуша, цього гуцульського Робін Гуда, який, утім, також зберігся в національній пам’яті як легенда, що наклало свій відбиток на поетику роману. Романтичні риси превалюють в описі зовнішнього вигляду, героїчних дій і драматичної долі Довбуша, зокрема в історії його кохання до красуні Дзвінки, кохання, яке стало фатальним для героя: через зраду жінки чоловік-ревнивець убиває Довбуша. Цю історію інтерпретовано в традиції народних балад і переказів, розбіжно з відомими зі свідчень сучасників реальними фактами [див. про це: 4]. З усього судячи, письменник спирався головню на фольклорний матеріал; деякі відомості він міг почерпнути з оповідей батька, котрий як значний поліційний чин брав безпосередню участь у боротьбі з опришками, проте цікаво, що всупереч такому (щоправда, гіпотетичному) впливу Захер-Мазох описує та оцінює опришків аж ніяк не в стилі поліційних протоколів, його ставлення до повстанців, ширше – взагалі до галичан-українців, доброзичливе та співчутливе, звідси – тенденція до ідеалізації тих і тих.

Ці особливості етичної позиції автора, його естетики та поетики визначають співзв’язність “Гайдамака” з “Магасом” й обидва твори – з нарисом “Опришок”, в якому романтична стихія поєднана з подорожніми замальовками та етнографічними спостереженнями. Узяті разом, ці три твори становлять собою своєрідний “міні-цикл” художніх версій, які, за всіх розбіжностей, пов’язаних із жанровою природою кожної, вочевидь виявляють близькість у низці типологічно схожих, ба прямо повторюваних семантичних та структурних параметрів. Такими є, наприклад, згаданий вище сюжет кохання героя до Дзвінки та суто фольклорна мотивація його загибелі, або притаманний як роману, так і нарису композиційний засіб “розповіді в розповіді” – оповіді від імені колишнього опришка, або тема карпатських гуцулів, парадигмальна для всіх трьох творів.

Остання риса приваблива та важлива для Захер-Мазоха не просто – чи не тільки – як вірогідна ознака біографічного тла (адже Довбуш був гуцулом), але передовсім тим, що вона відкривала йому можливість утвердження романтичного образу самобутнього, волелюбного, не зіпсованого цивілізацією народу та художнього відтворення – дарма що з чималою часткою ідеалізації – його героїчної і разом глибоко поетичної вдачі, моральних засад і вартісних орієнтацій, ментальних рис етносу й особистісних взаємин між героями.

¹ У цьому виявляється інтерес Захер-Мазоха до широкого кола гострих проблем соціально-політичного життя Галичини, про що свідчить, зокрема, листування письменника зі знаним галицьким громадським діячем, єпископом греко-католицької церкви Михайлом Куземським, знайдене істориком О. Середою в Центральному історичному архіві у Львові [див.: 9].

Екзотичну, з відтінню винятковості та загадковості, “осібність” гуцулів акцентують забарвлені своєрідним етнологічним та історичним романтизмом міркування персонажів про буцімто кавказьке походження цього етносу – концепція, яка не має під собою наукового ґрунту, проте була поширена в деяких інтелектуальних і творчих колах тодішньої Європи і явно близька Захер-Мазоху; пізніше її сприйняв К.Е. Француз, і, як свідчить А.-Г. Горбач, вона ще й сьогодні зустрічається у творах німецькомовних авторів (критикиня називає під цим оглядом присвячену Буковині книжку Еріха Бека “Країна між Сходом і Заходом”).

Окрема категорія галицьких творів Захер-Мазоха – нариси соціально-побутового і власне етнографічного плану, що розповідають про традиції та звичаї різних груп населення цього краю. Розповідають і *показують*, бо в цих нарисах есеїстична манера поєднана з белетристичним викладом, з елементами сюжету, характеристиками людей, в обрамленні ландшафтних описів, притому завжди з підкресленою участю авторського “Я”, утіленого зазвичай у постаті персонажа – свідка, спостерігача та оповідача.

Вирізняються в цій групі творів нариси “Хлопський суд” і “Свято обжинків”. У першому подано епізод самосуду сільської громади над злодіями – процедура, яка суперечить закону та цивілізаційним нормам нового часу, але натомість узгоджується з традиційними народними уявленнями про справедливість і відплату, принципами й духом “Старої Правди” – “Руської Правди” Ярослава Мудрого, що на неї посилаються вершители розправи. Автор нарису, описуючи ці драматичні події, не приховує своєї збентеженості й душевного дискомфорту й разом з тим намагається бути об’єктивним, зрозуміти причини та мотиви жорстокості “суддів”, *їхню правду, їхнє право, а також “правду” і “право” тих, хто порушує од віку встановлені норми громадського співіснування та громадської моралі.*

Центральний фрагмент другого нарису, його наративне ядро – опис традиційного свята обжинків в одному із сіл східної Галичини. Тут письменникові одного разу довелося бути, його словами, “бранцем русинської гостинності”, і він розповідає про свято обжинків не тільки детально, з подробицями, а ще й у тональності причетності, співучасті. Зміст нарису, однак, не обмежений цим описом, значну, якщо не більшу, його частину посідають замальовки сільського життя, підслухані автором життєві історії, побачені риси облич та характерів. Переказуючи свої розмови із селянами, Захер-Мазох по ходу цих розмов опосередковано, через виклад думок людей висловлює, зокрема, і свої (дуже, так скажу, “австрійські”) погляди на деякі складні політичні та соціальні проблеми Галичини як австро-польсько-українського прикордоння. Так, старий русин згадує про тяжку селянську долю “під польським пануванням” і висловлює велике задоволення тим, як “одразу ж полегло” після переходу “під Австрію”, бо “великий цісар Йосиф <...> дав нам патент, у якому чітко сказано, що стільки-то днів на тиждень повинен селянин працювати на пана, а стільки-то – на себе. Так було справедливо для всіх сторін”¹.

Той самий мотив лунає, уже відкрито й чітко, у нarisі “Жіночі образки в Галичині”, згадуваному на початку статті у зв’язку з питанням – це важливо підкреслити – про виразно особистісне ставлення письменника до галицької

¹ Як відомо, з кінця XIV ст. галицькі землі входили до складу Королівства Польського. Після розділів Польщі Галичина під назвою Королівства Галиції та Лодомерії до 1918 р. була коронною землею імперії Габсбургів. У цьому ґрунті коринилася багаторічна напруженість – на всіх рівнях – австро-польських стосунків, і симпатії Захер-Мазоха в цій ситуації очевидні. Тут варто згадати нарис “Жіночі образки в Галичині”, авторський відступ-монолог про вроджений демократизм східних слов’ян, де в переліку тих, хто даремно намагався їх підкорити, названо візантійського імператора, польського короля та російського царя, але не згадано монарха австрійського...

проблематики. Нарис завершується міркуваннями Захер-Мазоха про характерні риси різних етнічних типів, що мешкають у Галичині – частині Австро-Угорщини, зокрема “русинів”, поляків і “швабів”, і про благодійність процесу “змішування” як однієї з передумов формування “австрійської раси, політичної нації”. “Тут видно, яку благородну расу матиме Австрія, якщо змішування її народів триватиме”. Акцентуючи в цьому інтегративному процесі, який він вважає найвищою мірою корисним для Австрії, антропологічний чинник, Захер-Мазох роль головного ферменту відводить “високорослій” галицькій людській породі (“поляк і шваб – створіння хирляві”). “Якщо наші східні землі (тобто Галичина. – Ю. Б.) будуть у швидкому та безперервному зв’язку з західними, передусім з містом цісаря, то <...> австрійська самосвідомість разом з австрійськими засобами зв’язку розвиватиметься і зростатиме”. Питання про те, як за цих умов буде (і чи буде взагалі?) “розвиватися і зростати” сама галицька “раса”, не ставиться.

Чий голос ми тут чуємо? Це голос *австрійця*; так, австрійця – симпатизанта Галичини, але передовсім – вірного підданого Імперії, її апологета. Про це не слід забувати, говорячи про Захер-Мазоха й віддаючи належне його “українству”, яке він декларував – певно, цілком щиро. Остання обставина важлива для визнання цих декларацій вірогідними в суб’єктивно-психологічному плані, проте її не можна вважати достатньою для надто категоричних висновків. Таких, до прикладу, як спроби деяких коментаторів призначити Захер-Мазоха “українським” або хоча б “німецько-українським” письменником¹; подібні спроби нічого не додають ні йому, ні українській літературі, вони не мають під собою ґрунту, не мають і перспективи.

Не варто перебільшувати міру “українськості” творів галицької частини його спадщини, так само їхню художню значущість і пізнавальну вартісність. Як на мене, тут доречна доброзичлива стриманість; утім, пильний і професійний зір дослідника може (і в цьому переконує згадувана праця Лариси Цибенко) відкрити в їхній поетиці моменти, які заслуговують на увагу. Головне, як видається, в іншому – в діалектиці двох начал: перед нами *австрійський* письменник, чия творчість органічно вбирає в себе *український* (галицький) елемент, і ця діалектика не піддається поспішливому та поверховому редукуванню за принципом “наш – не наш”. Цим випадок Захер-Мазоха в його галицькій іпостасі маркується як типове, знакове явище східноєвропейського етнокультурного пограниччя.

Галичина Захер-Мазоха багатоліка та контрастна, авторові судження про неї суперечливі й варіативні, а оптика мінлива. Романтичні картини карпатської природи, забарвлені теплим почуттям і ностальгійною пам’яттю про втрачений рай дитинства, – і вповні реалістичні сцени побуту, ярмарку, сільського зборища, свят і буднів, гендерних стосунків. Мозаїка етнічних типів прикордоння, створена з толерантністю та щирою симпатією, в душі мілошевської концепції “з’єднувальної тканини поміж ідентичностями”, – і відгомони (на жаль, позначені симпатією автора) національних передсудів, зокрема австрійсько-польської неприязні. Ідеалізація “уроджених демократів” Карпат – галичан, Олекси Довбуша та його послідовників, чий волелюбний дух

¹ Наприклад, у статті О.Бойченка “Мазохіст мимоволі” на сторінках “Українського журналу” [див.: 2], видання, до речі, спеціалізованого на проблематиці культурного пограниччя Центрально-Східної Європи, конкретно – українсько-польсько-чесько-словацького. Автор проводить паралель поміж “підавстрійським” Захер-Мазохом і “підросійським” Гоголем як... “українськими письменниками”. Про Гоголя під цим оглядом я не раз висловлювався [див., зокрема: 1], з таких самих методологічних позицій розглядаю і “українськість” Захер-Мазоха. Завважу лишень, що остання, на моє переконання, не йде в порівняння з українською складовою в біографії та творчості Гоголя – ні щодо природи й суті, ні щодо естетичної вартості, вже не кажучи про незіставність масштабів особистостей і талантів.

не зломил жодна з імперій, – і мотив щасливої історичної долі Галичини, яка процвітає під егідою віденського цісаря...

Такою європейський читач побачив Галичину крізь призму Захер-Мазоха.

Далі буде.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Барабаш Ю.* “Свого языка не знає...”, або Чому Гоголь писав російською? // *Барабаш Ю.* Не відверну лиця: Штрихи до літературної автобіографії. – К., 2013.
2. *Бойченко О.* Мазохіст мимоволі // *Український журнал.* – 2009. – № 4.
3. *Войцеховская Э.* Захер без Мазоха. Апология нормальности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chaskor.ru/article/zaher_bez_mazoha_apologiya_normalnosti_21993
4. *Гавриш О.* Таємниця Довбуша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/74/196/0/35926/>
5. *Горбач А.-Г.* Українська тематика в творчості Захер-Мазоха // *Журнал Ї.* – 1995. – № 6.
6. *Електронний ресурс.* – Режим доступу: <http://www.polinst.kiev.ua/storage/events/charkow.pdf>
7. *Мілош Ч.* Велике князівство літератури: Вибрані есеї. – К., 2011.
8. *Пашаєва Н.* Очерки истории Русского Движения в Галичине XIX– XX вв. – М., 2001.
9. *Середа О.* Леопольд фон Захер-Мазох і національний рух у Галичині у 60-х роках XIX ст. // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Л., 1998. – Вип. 5.
10. *Цибенко Л.* Післямова // *Захер-Мазох Л.* Вибрані твори. – Л., 1999.
11. *Чижевський К.* Лінія повернення. Про практику прикордоння у діалозі з Чеславом Мілошем. – Л., 2013.
12. *Czyżewski K.* Miłosz – Tkanka łączna. – Chorzów: Wydawnictwo Medeia, 2014.

Отримано 1 вересня 2014 р.

м. Москва, Росія

